

Олександр Висоцький

СМІХ ЯК ЧИННИК ЛЕГІТИМАЦІЇ ПОЛІТИКИ

Для гуманістичного та ефективного вирішення нагальних питань життя суспільства, людини політика потребує свobodного, безпримусового визнання (підтримки) соціальних сил (держателів ресурсів суспільних перетворень) та, як мистецтво можливого, – постійного знайдення нових шляхів реалізації. Саме це в основному й складає зміст поняття “легітимація політики”. Значення дослідження легітимації політики як наукової **проблеми** визначається, по-перше, протистоянням (відчуженням) світу системи життєвому світу, по-друге, наростанням взаємовпливу і взаємозалежності на планеті, по-третє, необхідністю забезпечення виживання людства не лише в фізичному, але й в духовному плані, в усьому розмаїтті його культурних практик і творчих проявів.

Проблема легітимації політики досліджувалась як зарубіжними (М. Вебером [3; 4; 18], С. М. Ліпсетом [16], А. Дж. Сайммонсом [17], Дж. Фішкіним [14], Ю. Габермасом [13; 15] та іншими), так і вітчизняними вченими (Є. Бистрицьким, О. Білим [2], С. Г. Рябовим [11], В. П. Горбатенком, В. Д. Бабкіним [10], С. Макеєвим [8], А. М. Єрмоленком [7] І. Сікорою [12] та іншими) в різних площинах, проте питання ролі сміху в легітимації політики так і залишилось в основному невивченим. Великою мірою цим і обумовлене дане звернення до сміхового аспекту легітимації політики. Отже, **мета** статті – з’ясувати значення сміху в процесі легітимації політики.

Сміх – від м’якого гумору до їдкого сарказму та злої іронії – повноцінна складова легітимаційної взаємодії в політиці. Він виступає способом оцінки, визнання політики, засобом звільнення її від пут старого та передумовою пошуку нових форм здійснення. Перш за все, сміх – це форма критики в політиці. Сміх як критика, осудження, спрямований на подолання або знищення в політиці неадекватного, нерозумного, формального, штучного, негнучкого та нежиттєздатного. Вивільнення політики від негативів, які виступають об’єктом сміху, і є легітимацією політики, набуття нею більшої привабливості, сходження її на більш високий щабель людяності. Таким чином, сміх виступає важливою передумовою легітимації політики.

Сміх є ознакою делегітимності політики, невідповідності її життєвим обрядам, сподіванням суспільства. Він висвітлює проблемні моменти політичної системи, які потребують перегляду. Сміх виступає агентом живого потоку життя соціуму і спрямовується проти байдужості системи політичного регулювання та управління. Недарма французький філософ А. Бергсон відмічав, що байдужість – природне середовище сміху, а чуттєвість та зацікавленість є, по суті, його ворогами [1; с. 1280]. Прикмета легітимної політики – це співпереживання. Саме на виклик співпереживання здійснюваній політиці та її діючим особам спрямована діяльність офіційних мас-медіа. Серйозність політики, особлива подача, навіяння трепетного ставлення до здійснюваного політичного курсу надає більш значимого характеру проводжуваній політиці, а відтак й більшу легітимність. Сміх, навпаки, розчаровує, позбавляє штучного і облудного, наближає до розуміння дійсного, реального. В такій ролі сміх використовується як надійний засіб боротьби проти політичних противників або ворогів. При цьому він виступає не лише засобом боротьби проти противників, а й інструментом самолегітимації політики з боку її суб'єктів. Сміх знищує звичне, старе, що загубило глибину, в ім'я нового, процес виходу до якого розуміється як вічне вивільнення політики від наявного, її легітимація, що виступає таким чином в формі трансгресії.

Безперечно, сміх протидіє будь-якій політиці в природному прагненні досягнути абсолютної легітимності, тим самим зберігає свободу для самовираження, самоздійснення потенційного суб'єкту політики з будь-якими можливими характеристиками.

Сміх – це потяг до гнучкості в політиці, яка є умовою її успішної легітимації. Здатність легко вивільнитись від стійкого в політиці, що заважає її змінюванню в унісон зі світом, іде в співдружності зі сміхом та означає постійне удосконалювання політики, її легітимаційне сходження до вищих (більш привабливих та плідних) форм та практик звільнення й здійснення.

Сміх – це релевантна зустріч з негативною, непередбаченою, амбівалентною політичною реальністю з невираженим явно прагненням до перетворення її на прийнятну, привабливу, придатну для життя дійсність, легітимну відносно життєвих детермінант, спраги життя людини.

Сліпе бажання, що виступає в формі сміху, знищує

механістично-обгрунтовану та логічно-прораховану конструктивність серйозності в політиці, щоб вивільнити можливі підходи до заповітно-жаданого. Звідси, легітимація політики відбувається не як експансія репертуарів оволодіння цілями, а як пошук оптимальних шляхів злиття зі світом і здобуття через це сили легітимності, визнання не лише суспільного, але й онтологічного, виправдання життям на противагу мортності ідеалів, нав'язаних розумом, з їх схильністю до підпорядкування через віру в світлість майбутнього разом з ними.

Сміх – це ухилення від страху, від безпосередньої боротьби з загрозою смерті в усіх її формах шляхом подолання серйозності, а відтак і значимості, в умовах кризи, делегітимності політики. Сміх, відкриваючи іншу реальність або її деякий аспект, дає можливість діяти, свободу від страху за найнесприятливіших політичних умов та при обмежених легітимних ресурсах.

Сміх – це реакція на викривлення смислів в самолегітимаційних, зрежисованих практиках, в постановочностних (неширих) діях суб'єктів політики. Сміх відвойовує у суб'єктів самолегітимації політики простір для спонтанності (свободи, невідрежисованості) думки і дії, можливість для вільної оцінки, визнання політики. Сприяючи вільному визнанню, легітимації політики, сміх надає їй більшої могутності.

Сміх – це не профанація значимого, важливого, святого, серйозного в політиці, це не матеріалізація, секуляризація духовного, високого (скажемо, ідеалів), це оголення нісенітності претензій і очікувань на іманентну, політичну реальність здійсненності “царства Божого”. Сміх – це удар по гордості в політиці, її викривання в легітимаційно-політичній взаємодії.

Сміх – це безсвідомий потяг до щільної взаємодії, до розуміння в легітимаційно-політичному просторі між репрезентаторами та тими, що репрезентуються, прагнення до екзистенціального, замість офіційно-системного, діалогу в процесі реалізації легітимації політики.

Сміх – це апеляція суб'єкта визнання політики до розуміння, який не чекає на пояснення або виправдання політики, яка пов'язана своїми наслідками з ним, а сподівається на повагу його життєвих інтересів.

Сміх – це інструмент розвінчання великих смислів і

помислів в просторі легітимації політики заради якості життя, поваги до його неповторності, унікальності, принципової недетермінованості інтересами функціонування економічних, інформаційних та політичних систем і механізмів.

Сміх в контексті легітимації політики і оцінки відповідності її цілей їх реалізації в реальності виступає як іронія історії, тим самим набуваючи онтологічного статусу. Як відомо, іронія історії – це незбіг цілей людських зусиль в соціально-політичній сфері та отриманого результату [9]. У випадку іронії історії сміється вже не людина-суб'єкт визнання політики, сміється світ над самовпевненою людиною-політичним суб'єктом, яка мислить легітимацію політики як підпорядкування світу своїм цілям, а не злиття з ним в гармонії, звільнення від нього, а не співзвільнення разом з ним в пошуках нових форм та обривів взаєморозуміння. Сміх як інструмент легітимації політики виконує делегітимаційну функцію щодо політики Іншого в ситуації конкурентності або протиборства. Він розвінчує демонстраційність, нелюдськість, самовпевненість або самолегітимність політичних практик, звільняючи життєвий світ свободи та бажання від репресивності економікоцентризму, функціоналізму, ритуалізму, раціоналізму та доцільності системи управління. Роль сміху в процесі легітимації політики особливо актуалізується в сучасну епоху, коли образ стає важливіше за сутність, реальну дійсність. Легітимація політики все більше стає самолегітимацією. Політичні процеси втрачають свій первісний смисл, функціональне призначення, залишаючись пустими формами, декорацією чогось іншого. Демократія вироджується в демонстрацію народовладдя, вибори – вже процес не обрання, а позиціонування. Тотальна політична видимість заступає реальність, яка безслідно зникає, вмирає. Смерть входить в життя і оволодіває ним завдяки видимості. Лише розпізнавши і викривши видимість, можна сподіватись на повернення до справжнього життя. Саме сміх може, повинен і виконує цю роль в процесі здійснення легітимації політики. Сміх розриває тканину симуляції задоволення інтересів, звільняє легітимацію політики від різного роду міфологізацій. Таким чином, сміх спрямовується проти віри, яка є одним з основних джерел легітимації політики і як така використовується, насаджується ініціаторами легітимаційних стратегій в політосфері.

Але сміх спрямований не проти віри як такої, а проти символів, які позбавлені реального змісту та ні на що не вказують, проте при цьому використовуються як інструменти виправдання політики. Наприклад, демократія, реформи, злагода, незалежність, державність, благо народу, інтереси держави, порядок, захищеність, свобода і т. п. При безлічі коннотацій вони можуть позначати все, а, отже, не позначати нічого.

Сміх примушує політику в її легітимаційних пошуках до природності, відходу від інструменталізму, від міфологізації світу, від виправдання майбутнім. Сміх – це виклик легітимації політики, відповідь на який полягає у повороті до спонтанності, свободи життєвиявлення. Достатньо цікавим та плідним на шляху знайдення відповідних основ для легітимації політики в сучасну епоху є звернення до даоської ідейної спадщини. Симптоматично, що Лао-Цзи (автор головного даоського тексту) в своєму творі “Дао Де Дзин” звертає увагу на моменти штучності, метушливості, розрахунку в соціальних відносинах, що приймають у нього здебільшого політичне забарвлення, та піддає їх критиці. Оскільки сміх в контексті легітимації політики виступає формою критики, Лао-Цзи, осуджуючи певні стереотипи поведінки та мислення в своєму творі, вказує нам по суті на потенційні мішені для сміху в політиці, пропонує способи їх уникнення та, тим самим, визначає контури стратегічного оновлення сучасних легітимаційно-політичних практик. До даоських принципів, слідування яким позбавляє політику сміховинності і робить її легітимною, відносяться такі.

Вивільнення від пристрастей і прагнень. Лише звільняючись від прагнень, за Лао-Цзи, можна бачити суть речей та процесів, а не тільки їх зовнішнє – форму та образи [5, с. 9; 6, с. 5]. На цьому шляху можливе парадигмальне подолання суспільства спектаклю.

Діяти через недіяння (у-вей). Це означає, що не треба заздалегідь планувати результат, обдумувати шляхи, оцінювати шанси на успіх, докладати зайвих зусиль, зупинятись на досягнутому [5, с. 9; 6, с. 8–10]. Слідування цьому принципу фактично унеможлиблює феномен іронії історії.

Не звеличувати одних людей за рахунок інших, не ставити одні речі вище за інші. Сучасні неототалітарні стратегії легітимації політики передбачають як раз протилежне. Породжуючи бажання,

спокушаючи образами, вони увергають людину в рабство споживання, фетишизації життя.

Діяти для блага інших, але не заради визнання своїх заслуг. Маніпулятивність сучасних політтехнологій як раз і ґрунтується на грі в обмін. Виклик маніпулятивності і неототалітарним тенденціям сучасності може бути здійснений як дарування і служіння без надій на вдячність та нагороду.

Не жаліти себе. Не звертати уваги на можливі і наявні труднощі, тим самим знімаючи обмеження для самоудосконалення. Сміховинним виглядає той, хто жаліє себе, занепадає духом перед новими проблемами. Разом з жалістю до себе політик втрачає силу і хист щоденного подвигу в ім'я інших. Його політична діяльність стає делегитимною.

Не прагнути певності. Політика зберігає легітимність, доки ухиляється від певності, русла, тенденції, образу та, разом з тим, продовжує удосконалюватись, перетворюватись на більш кращу, змінюючись в унісон зі світом.

Дивувати себе і оточуючих. Передбачуваність вбиває політику і тих, хто її проводить, робить легітимаційно-політичний процес маріонеточно-розважальним звичаєм, обрядом з наперед відомим результатом. І лише така політика, яка дивує та заворожує своєю унікальністю, увагою до чудесного в кожному, притягує, оживляє і надає сили для руху до нових обривів удосконалення і звільнення.

Не відчувати страх втрачати. Не боятись втратити життя, славу, привабливий імідж, майно, ризикувати успіхом; не дорожити тим, що маєш, – означає для політика бути вільним від занепокоєння і невразливим для загроз делегитимації.

Бути простим та природним. Це дозволяє не витратити зусиль на те, щоб здаватися значимим, сильним, мудрим, носити на собі маску важливості, але керуватись у житті головним: постійно самоудосконалюватись та звільнятись від зручних та звичних способів поведінки. У звільненні від зручних та звичних способів поведінки та мислення як раз і полягає справжня легітимація політики.

Висновки. Сміх як специфічна оціночна реакція людини відіграє значну роль в легітимації політики. Сміх, по-перше, дозволяє своєчасно вивільнитись в політиці від негативного, що сприяє її успішній легітимації; по-друге, демонструє міру

легітимності політики; по-третє, гуманізує, олюднює політичну, та легітимацийно-політичну як її різновид, практику; по-четверте, сприяє трансгресивності легітимациї політики, тобто її виходу в своєму здійсненні за рамки звичних і передбачуваних форм; по-п'яте, протидіє абсолютній легітимациї будь-якої політики, тим самим зберігаючи свободу для плюральності здійснення, самовираження та легітимациї в політиці; по-шосте, може виступати інструментом як легітимациї, так і делегітимациї політики. Аналіз даоської ідейної спадщини в контексті осмислення ролі сміху в процесі легітимациї політики дозволяє дійти висновку, що положення твору Лао-Цзи "Дао Де Цзин" сприяють подоланню проблемних моментів в легітимациї політики, на які вказує сміх.

1. Бергсон А. Творческая эволюция. Материя и память. – Мн, 1999. – 1408 с.
2. Бистрицький Є., Білий О. Державотворення в Україні: шляхи легітимациї // Політична думка. – 1996. – № 1. – С. 11–23.
3. Вебер М. Основные социологические понятия // Вебер М. Избранные произведения. – М.: Прогресс, 1990. – С. 602–643.
4. Вебер М. Политика как призвание и профессия // Вебер М. Избранные произведения. – М.: Прогресс, 1990. – С. 644–706.
5. Дао: гармония мира. – М.: Эксмо, Харьков: Фолио, 2002. – 864 с.
6. Дао Дэ Цзин / Пер. А. Кувшинова. – М.: Профит стайл, 2001. – 169 с.
7. Єрмоленко А. М. Комунікативна практична філософія. – К., 1999. – 488 с.
8. Макеєв С. Десятирічна криза легітимності правлячих кіл // Політична думка. – 2001. – № 3. – С. 5–9.
9. Можейко М.А. Ирония истории // Постмодернизм. - Мн., 2001.- С.338
10. Політологічний енциклопедичний словник / Упор. В. П. Горбатенко, В. Д. Бабкін. - К.: Генеза, 1997. - С. 182.
11. Рябов С. Г. Легітимация влади як соціально-філософська проблема (концептуально-методологічний аналіз). - 09.00.03: Дис... д-ра філософ.н. / Київськ. у-тет ім.Т. Шевченка. - К.,1997. - 424 с.
12. Сікора І. Проблема легітимності політичної системи і державності в перехідних суспільствах // Політологічні читання. - 1992. - № 1. - С. 220-227.
13. Хабермас Ю. Вовлечение другого. Очерки политической теории. – СПб, 2001.
14. Fishkin J. Tyranny and Legitimacy: A Critique of Political Theories. - Baltimor: John Hopkins University Press, 1989. - 158 p.
15. Habermas J. Legitimation crisis / Transl. by McCarthy Th. - Cambridge: Oxford : Blackwell: Polity press, 1997. - XXV, 166 p.
16. Lipset S.M. Political Man: The Social Bases of Politics. – Baltimore, Maryland: The Johns Hopkins University Press, 1981. - 586 p.
17. Simmons A.J. Justification and Legitimacy // Ethics. - 1999. - Vol. 109, № 4 (Jul.1999). - P. 739-771.
18. Weber M. The Theory of Social and Economic Organization. - N.Y.: The Free Press; London: Collier-Macmillan Limited, 1968. - 436 p.